

J. P. TRAP

KONGERIGET
DANMARK

FJERDE OMARBEJDEDE UDGAVE

PAA GRUNDLAG AF DEN AF H. WEITEMEYER UDGIVNE 3. UDGAVE
OG UNDER MEDVIRKNING AF VIDENSKABSMÆND, FAGFOLK OG
STEDLIGE MEDDELERE FRA ALLE LANDETS EGNE

UDGIVET AF

GUNNAR KNUDSEN

V. BIND

HJØRRING AMT · TISTED AMT
AALBORG AMT

KØBENHAVN 1924

G. E. C. GADS FORLAG

(FREDERIK GAD)

INDHOLD AF FEMTE BIND

	Pag.
DEN JYSKE HALVØ	1—16
HJØRRING AMT	17—286
LÆSØ	277
Købstæder: Brønderslev p. 77 — Frederikshavn p. 50 — Hjørring p. 27 — Skagen p. 62 — Sæby p. 40.	
Herreder: Børglum p. 198 — Dronninglund p. 156 — Horns p. 85 — Hvetbo p. 237 — Vennebjerg p. 120 — Øster-Han p. 253.	
Sogne (og Landkommuner):	
Aasted (Aasted-Skærum Komm.)	108
Agersborg (egen Komm.)	268
Albæk (egen Komm.)	173
Alstrup (Ingstrup-Vester-Hjermeslev-Al- strup Komm.)	241
Asaa-Melholt (Dronninglund og Ulsted Komm.)	188
Asdal (Horne-Asdal Komm.)	142
Astrup (egen Komm.)	132
Bejstrup (Haverslev-Bejstrup Komm.)..	270
Bindslev (egen Komm.)	96
Bjærgby (Bjærgby-Mygdal Komm.) ...	134
Brovst (egen Komm.)	257
Byrum (Byrum-Hals-Vesterø Komm.)..	282
Børglum (Børglum-Furreby Komm.)...	213
Dronninglund (Del af Dronningl. Komm.)	182
Elling (egen Komm.)	98
Em (Vraa-Em Komm.)	230
Flade (Flade-Gerum Komm.)	112
Furreby (Børglum-Furreby Komm.) ...	218
Gerum (Flade-Gerum Komm.)	115
Gøl (egen Komm.)	250
Hallund (Øster-Brønderslev-Hallund Komm.)	194
Hals (Byrum-Hals-Vesterø Komm.) ...	285
Harreslev [Harridslev] (Harreslev-Rakke- by Komm.)	155
Haverslev (Haverslev-Bejstrup Komm.)	266
Hellevad (Hellevad-Ørum Komm.)....	190
Hellum (egen Komm.)	196
Hirsholmene (egen Komm.)	117
Horne (Horne-Asdal Komm.)	139
Hune (Saltum-Hune Komm.)	245
Hæstrup (Vrejlev-Hæstrup Komm.) ...	209
Hørby (egen Komm.)	164
Hørmested (egen Komm.)	103
Ingstrup (Ingstrup-Vester-Hjermeslev-Al- strup Komm.)	237
Jelstrup (Jelstrup-Lyngby Komm.) ...	154
Jerslev (egen Komm.)	232
Jetsmark (egen Komm.)	247
Karup (Understed-Karup Komm.)....	159
Lendum (egen Komm.)	106
Lerup (Lerup-Tranum Komm.)	254
Lyngby (Jelstrup-Lyngby Komm.) ...	220
Maarup (Rubjærg-Maarup Komm.) ...	152
Mosbjerg (egen Komm.)	94
Mygdal (Bjærgby-Mygdal Komm.) ...	135
Raabjærg (egen Komm.)	87
Rakkeby (Harreslev-Rakkeby Komm.) .	210
Rubjærg (Rubjærg-Maarup Komm.)...	151
Saltum (Saltum-Hune Komm.)	242
Sejlstrup (Vejby-Sejlstrup Komm.) ...	212
Serreslev [Serridslev] (egen Komm.)...	231

	Pag.		Pag.
Sindal (egen Komm.)	129	Ugilt (egen Komm.)	125
Skagens Landdistrikt (egen Komm.)	86	Understed (Understed-Karup Komm.)	157
Skallerup (Skallerup-Vennebjærg Komm.)	147	Vejby (Vejby-Sejlstrup Komm.)	211
Skræm (egen Komm.)	267	Vennebjærg (Skallerup-Vennebjærg Komm.)	149
Skt. Hans (Skt. Hans-Skt. Olai Komm.)	121	Vester-Hjermeslev (Ingstrup-Vester-Hjermeslev-Alstrup Komm.)	240
Skt. Olai (Skt. Hans-Skt. Olai Komm.)	123	Vesterø (Byrum-Hals-Vesterø Komm.)	284
Skærum (Aasted-Skærum Komm.)	110	Vidstrup (Tornby-Vidstrup Komm.)	146
Skæve (egen Komm.)	170	Volstrup (egen Komm.)	160
Stenum (Tolstrup-Stenum Komm.)	227	Vore [Voer] (egen Komm.)	176
Taars (egen Komm.)	199	Vraa (Vraa-Em Komm.)	228
Tise (Vrensted-Tise Komm.)	222	Vrejlev (Vrejlev-Hæstrup Komm.)	204
Tolne (egen Komm.)	101	Vrensted (Vrensted-Tise Komm.)	221
Tolstrup (Tolstrup-Stenum Komm.)	224	Øland (egen Komm.)	273
Tornby (Tornby-Vidstrup Komm.)	144	Ørum (Hellevad-Ørum Komm.)	192
Torslev, Dronninglund Hrd. (egen Komm.)	166	Øster-Brønderslev (Øster-Brønderslev-Hallund Komm.)	234
Torslev, Øster-Han Hrd. (egen Komm.)	261	Øster-Svenstrup (egen Komm.)	264
Tranum (Lerup-Tranum Komm.)	256		
Tværsted (Tværsted-Ugerby Komm.)	91		
Ugerby [Uggerby] (Tværsted-Ugerby Komm.)	138		

TISTED AMT ..... 287—482

MORS 436

Købstæder: Nykøbing p. 306 — Tisted p. 293.

Herreder: Hassing p. 386 — Hillerslev p. 342 — Hundborg p. 366 — Morsø Nørre p. 464 — Morsø Sønder p. 438 — Revs p. 407 — Vester-Han p. 320.

Sogne (og Landkommuner):

Ager [Agger] (Vestervig-Ager Komm.)	415	Helligsø (Helligsø-Gettrup Komm.)	427
Alsted (Alsted-Bjærgby Komm.)	475	Heltborg (Visby-Heltborg Komm.)	421
Arup (Østløs-Vestløs-Arup Komm.)	340	Hillerslev (Hillerslev-Kaastrup Komm.)	356
Bested (Bested-Grurup Komm.)	398	Hjaremaal [Hjardemaal] (egen Komm.)	364
Bjærgby (Alsted-Bjærgby Komm.)	474	Hjortdal [Hjortdals] (egen Komm.)	323
Blistrup [Blidstrup] (Vejerslev-Blistrup Komm.)	455	Hundborg (Hundborg-Janderup Komm.)	379
Bodum (Bodum-Ydby Komm.)	423	Hunstrup [Hundstrup] (egen Komm.)	361
Dragstrup (Dragstrup-Skallerup Komm.)	468	Hurup (egen Komm.)	419
Ejerslev (Sejerslev-Ejerslev-Jørsby Komm.)	481	Hvidbjærg, Morsø-Sønder Hrd. (Karby-Hvidbjærg-Rested Komm.)	449
Elsø (Lødderup-Elsø Komm.)	440	Hvidbjærg, Revs Hrd. (Hvidbjærg-Lyngs Komm.)	429
Erslev (Tødsø-Erslev Komm.)	465	Hvidbjærg vesten Aa (Hvidbjærg vesten Aa-Ørum-Lodbjærg Komm.)	401
Flade (Flade-Sønder-Draaby Komm.)	473	Hørdum (Skyum-Hørdum Komm.)	394
Frøslev (Frøslev-Møllerup Komm.)	440	Hørsted (Sønderhaa-Hørsted Komm.)	390
Galtrup (Galtrup-Øster-Jølby Komm.)	466	Janderup (Hundborg-Janderup Komm.)	383
Gettrup (Helligsø-Gettrup Komm.)	428	Jegindø (egen Komm.)	435
Grurup (Bested-Grurup Komm.)	400	Jørsby [Jordsby] (Sejerslev-Ejerslev-Jørsby Komm.)	481
Gøttrup (Kettrup-Gøttrup Komm.)	327	Kaastrup (Hillerslev-Kaastrup Komm.)	358
Hansted (Ræer-Hansted-Vigsø Komm.)	345	Kallerup (Skjoldborg-Kallerup Komm.)	375
Harring (Harring-Stagstrup Komm.)	390		
Hassing (Hassing-Villerslev Komm.)	395		

der laa i Østmuren omkring Skt. Kathrine Kirkegaard. Latinskolen ophævedes 1739. (Om Rektorerne, der tillige var Sognekapellaner i Hjørring, se F. E. Hundrup, Lærerstandens ved de nedlagte Latinskoler i Hjørring m. m., i Progr. for Aalborg Katedralskole, 1871).

Gaarden *Bistrup* (?: Biskopstorp, hvor Børglum-Biskoppen muligt residerede) blev tidligt delt i Over- og Neder-Bistrup, hvoraf den ene vistnok 1675 blev købt af den for sine historiske og genealogiske Kundskaber bekendte Bonde Peder Larsen Dyrskjøt, † 1707 (se Saml. til j. Hist. 1. R. III p. 225); 1769 tilhørte Neder-Bistrup Ejeren af Odden.

Præsten Anders Matthiesen Hjørring ved Vartov i Kbh., Forfatter til flere „Leir-Krans“, der beskriver Københavns Belejring 1658, er født i H. $\frac{7}{8}$ 1609 († 1678).

Litt.: Søren Møller, Tanker ved Kjøbstaden H.s sorgelige Ildebrand $\frac{25}{8}$ 1819, Aalborg 1820. — N. Winther, Bidr. til H. Bys Hist., H. 1885 (Særtr. af H. Amtstid.). — C. B., Hjørring, i Fædrelandet $\frac{1}{10}$ - $\frac{9}{10}$ 1868. — Kirkeh. Saml. 4. R. III p. 383 flg. — J. Dam, H. og Omegn, Kbh. 1900. — Danske Byer og deres Mænd XII, Aarhus 1918. — C. Klitgaard, H. Handelsstandsforening 1870-1920, H. 1920.

Sæby.

1584

Sæby Købstad ligger i Dronninglund Herred under 57° 20' 1" n. Br. og 2° 2' 51" v. L. for Kbh. — 10° 31' 49" ø. L. for Grw. — (beregnet for Kirkens Vestgavl). Den lille By ligger meget venligt og smukt ved Kattegat og ved Udløbet af Sæby Aa den største Del S. for Aaen, omgivet af Skove og Bakker; særlig giver den smukke, skovbevoksede Aadal V. for Byen den en stor Ynde. Byen ligger lavt; højeste Punkt, 8 m, er ved Hjørnet af Vester- og Pindborggade; paa den sydl. Havnemole er der 1,7 m. Afstanden fra Frederikshavn er 12 km, fra Aalborg 49 km (ad Jærnbansen resp. 12,8 km og 69,9 km). Byen strækker sig fra V. til Ø. c. 1000 m, den

største Bredde fra N. til S. er c. 500 m. Hovedaaren er Vestergade, der mod V. fører ud til Landevejene til Hjørring og Aalborg, og som mod Ø. over Søndergade fortsættes i den bugtede Algade, der fører forbi Byens gamle Torv, og i Strandgade, „Fiskerbyen“, løber ud til Kysten; fra S. til N. gaar Søndergade, der over Møllebroen fører ud til Landevejen til Frederikshavn. Over Aaen fører endvidere den 1922 byggede Langebro, der forbinder Byen med det nye Villakvarter N. for Byen i Retning af Kurhotellet. Mod SV. ved Jærnbansenstationen er der i de senere Aar bygget en Del Villaer. De fleste Huse er i eet Stokv., især i Byens ældste Dele, Søndergade og Algade; der findes en Del Bindingsværkshuse og andre ældre Huse, som i Forbindelse med de pyntelige Haver ned mod Aaen giver Byen et gammeldags, hyggeligt Præg.

Efter Generalstabens Revision 1922

1 Sæbygaard Skov	13 Hotel „Dania“	25 Sygehus
2 Vandmølle	14 Baptistkirke	26 Sportsplads
3 Børnehjem	15 Vandmølle	27 Raad-Ting- og Arresthus samt Politikontor
4 Andelsvinestagteri	16 Møllebro	28 Sæby Hospital
5 Toldkammer	17 Sæby Bank	29 Præstebolig
6 Banegaard	18 Alderdomshjem	30 Gamle Hospital
7 Mindesten f. Vilh. Jassen	19 Kommune- og Borgmesterkontor	31 Kirke
8 Posthus og Telegrafstation	20 Dommerkontor	32 Sønmandshjem
9 Folkebibliotek	21 Apotek	33 Redningsstation
10 Langebrog	22 Teknisk Skole	34 Havnekontor og Lodsbotig
11 Sparekassen f. Sæby og Omegn	23 Missionshus	
12 Hotel „Harmonien“	24 Borger-Mellem-og Realskole	

Byen har 22 Gader og Stræder samt 2 Torve. Købstadsgrunden med tilhørende Markjorder udgør 613 ha, og der var $\frac{1}{2}$ 1921 347 Huse. Af Arealet var i 1919 253 ha besaaede, 177 Grønfoder og Græsning, 15 Haver o. l., 4 Mose, 25 Skov, 41 Hede, 47 bebygget Grund, Veje o. l., 21 Klit og 3 Vandareal. Det saml. Hartkorn var 1905 34 Td. Der fandtes 55 Jordbrug i den egtl. Købstad med 17 Td., 40 Jordbrug med Avlsbygninger paa Markjorderne med 7 Td. Hk. Paa Markjordene ligger Gaardene *Hjelmkær* og *Vandkær*.

Bygningernes saml. Brandforsikringssum var $\frac{1}{4}$ 1923 6,275,866 Kr. Ved Vurderingen til Ejendoms-skyld 1920 udgjorde den samlede Vurderingssum 5,368,000 Kr., deraf Jordværdien 1,566,000 Kr.

Af offentlige og andre **Bygninger** samt **Institutioner** nævnes:

Kirken, Skt. Marie eller Vor Frue Kirke, ved Strandgade nær ved Kysten, har i sin Tid udgjort den sydl. Fløj af Maristedkloster (se p. 49) og bestaar af Skib og Kor ud i eet med lige Gavl, Taarn mod V. og en Kapeludbyggn. mod S. Hele Kirkens Længde med Taarnet er 54 m, Skibet er kun 8 m bredt. Kirken er opf. i gotisk Tid af røde og gule Munkesten (nu overhvidtet), men dens ældste

Del, bestaaende af den mellemste Del af Langhuset, er ældre end Klosteret. Dens udvendige Murflade har været prydet med fremspringende Lisener, der endnu ses paa Nordsiden, ligesom ogsaa de to oprindelige, spidsbuede Indgangsdøre i S. og N. er bevaret, om end tilmurede. I Klostertiden (2. Halvdel af 15. Aarh.) tilbyggedes et langstrakt Kor i Bredde med Skibet, og Taarnet og Sydkapellet tilføjedes. I Korets Nordmur findes den gl. spidsbuede Præstedør, nu ligeledes tilmuret. Syd-muren er til Dels ombygget og restaureret med smaa Mursten. Østgavlen er ved en Restauration 1819 ombygget med smaa Mursten (maaske Ommuringen af Syd-

Sæby Kirke.

muren er foregaaet samtidig), og den har nu et stort, spidsbuet Vindue med farvede Ruder. Taarnet har Kamgavle, 6 Stræbepiller, to paa hver Side, og under Taglinien en Gesims med svagt fremspringende Rundbuer. Hovedindgangen er i Kirkens Vestende, og det overhvalvede Taarnrum udgør Vaabenhus; her er indmuret flere af de gamle Gravsten, der tidl. laa i Kirkens Gulv. Kirken er dækket med 8 spidsbuede, 11,3 m høje Krydshvælvinger, der vistnok er oprindelige baade i den ældste Del af Kirken og i Tilbygningerne. Sydkapellet aabner sig ind

til Skibet med to, store, spidsbuede Arkader; det har 2 spidsbuede Vinduer i hver af de tre Ydermure og desuden i Vestmuren en større, spidsbuet Aabning, hvilken sidste nu er tillukket. Derimod findes i Syd-muren en nyere fladbuet Dør. Kapellet dækkes af 4 Krydshvælvinger, der i Rummets Midte bæres af en ottokantet, muret Pille; de to Hvælvinger ind mod Kirken er almindelige Krydshvælvinger med profilerede Ribber, de to sydligste er otterribbede Hvælv; de tværgaaende Gjordbuer er profilerede. Kapellet har i den nyere Tid været adskilt fra Kirken og benyttet som Sprøjtehus, idet Arkaderne var tilmurede; men ved en Restauration 1887 inddrogtes det atter i Kirken, idet Arkaderne aabnedes, og de oprindelige, i senere Tid forandrede Vinduer atter fremdroges. Ved denne Lejlighed fandtes paa den sydvestl. Hvælv en i Tiden nærmest før Reformationen malet Dekoration, med de to sidste Børglumbispens Vaaben m. m., som restaureredes, og de andre Hvælvinger dekoreredes i Lighed med den. Samtidig foretoges en Istand-sættelse af Taarnet. Ved en i 1905-06 under Ledelse af Arkt. V. Ahlmann foretagen Hovedstandsættelse af Kirken afdækkedes fortrinsvis i den østlige Forlængelse (Koret) fortrinlige, sentmiddelalderlige Kalkmalerier (restaur. af E. Rothe), paa Nord-

væggen gl.- og nytestam. Billeder samt to Rækker lokale Adelsvaaben fra 1460'erne og paa Sydveggen tre Adelsvaaben fra c. 1465, i Hvalvingerne lidt yngre Billeder (c. 1500): Jmfr. Mariæ Barndomshist., Dømedag, Brystbilleder af gejstlige Doctorer af forskellige Nationer. (Jfr. Dske Atl. V p. 238).

Den trefløjede Altertavle (restaur. 1887), der efter Borgm. Chr. Rhuus' Optegnelser skal være fundet paa Stranden af en blind Mand, er et udmærket nederlandsk Billedskærerarbejde fra c. 1520; i Midtfeltet findes i en rig Indfatning i

gotisk Stil en Fremstilling af Maria med Jesusbarnet, omgivet af svævende Engle, hun staar paa en Gren af Jesu Stamtræ, der udgaar fra den fornedne hvilende Isai og snor sig op langs ad Siderne med Fremstillinger af Konger af Davids Slægt (Esaias 11,1); under Midtfeltet fremstilles Marias Død; Sidefløjene, der er Kopier af de oprindelige, som nu findes i Nationalmuseet, har Malerier af Christi Fødselshist. m. m.; paa det med Brædder beklædte murede Alterbord staar Holger Pachs' og Lisbeth Billes Vaaben og Aarst. 1697, vel betegnende Tiden for

Sæby Kirkes Indre.

en større Restauration af Tavlen (om Altertavlen se Fr. Beckett, *Altert.* p. 171 fig.). Alterkalk fra 1579, Oblatæskan bærer de samme Vaaben som Alterbordet og er fra 1698; Malmstagerne er fra 1586, skænkede af Niels Jørgensen og Ingeborg Banner. Døbefont af Granit (1906); en ældre, udskåret Træfont fra 1645, skænket af Sognepr. Chr. Bidstrup, staar nu i Kapellet. Prædikestolen, med Lydhimmel, er et ret aneligt Billedskærerarbejde; paa Lydhimlen staar, at den i 1577 er bekostet af Michel Nielsen Snoer, hvis Bomærke sammen med flere andre ogsaa findes paa selve Stolen. I 1695 blev Prædikestolen stafferet af „Frederich Quantt, Contrafejer“, paa Bekostning af Farver Jørgen Jørgensen Lovsøn. Orgelet, fra 1856, er anbragt paa et Pulpitur over Indgangen fra Vaabehuset. I Koret staar endnu en Del af de middelalderlige Munkestole fra c. 1500, hvoriblandt to højt opragende Gavlstykker med udskårne Fremstillinger af Maria, Skt. Jørgen med Dragen, Apostle m. m., og Stolene langs Væggene har høj Bagklædning, som ender med gotisk Billedskærerarbejde samt en ufuldstændig og forstyrret Indskrift i Minuskler. De øverste 8 Kirkestole har tidl. baaret Holger Pachs' til Sæbygaard og Lisbeth

Billes fædr. og mødr. Vaaben samt Aarst. 1682. I Kirken hænger en 11-armet Malmlysekrone, skænket 1671 af Handelsmand Oluf Ottesen († 1675) og Hustru Maren Lauridsdatter Rhuus, samt to mindre, skænkede af Raadmd. Herman Gesmel 1616 og Borgm. Christen Lauridsen Rhuus 1706. I Sydkapellet er ophængt et udmærket udskåret gotisk Træbillede af Madonna med Barnet, staaende paa en Halvmaane (c. 1510-20). Desuden ejer Kirken 3 gotiske Krucifikser (c. 1500). Af Epitafier nævnes: et over Rasmus Wilsbech. † 1645, Hustru og Børn, et

Altertavle i Sæby Kirke.

over Raadmd. Anders Pedersen, † 1638, Tolder Jens Christensen Prang, † 1653, og deres Hustru (over de to sidste tillige et særskilt Epit.), et over Chr. Christensen Bidstrup, Rektor ved Latinskolen, senere Præst, † 1660 (har bekostet Træfonten, se p. 43), et over Borgm. Laurids Nielsen Rhuus, † 1672, og Hustru, et (med fortræffeligt Portrætmaleri) over ovennævnte Borgm. Chr. Rhuus, † 1709, og Hustru Johanne Samuelsdatter Gesmel, † 1713 (tillige findes der en af dem 1698 opsat Mindetavle om deres Donationer til Kirken), et over Raadmd. Michel Nielsen Snoer, † 1586, og et over Feldbereder Jørgen Sørensen, † 1687. Endvidere en lille Sten

med en Fremstilling af en Mand og Kvinde, der knæler for den Korsfæstede, Aarst. 1595 og Navnene Niels Juriensen og Anne Michelsdatter. Desuden Ligsten over Laurids Erichsen Vraae til Estruplund, † 1712, over Handelsmand Eskild Knudsen Rhuus, † 1660, over Raadmd. Niels Sørensen, † 1672, over Præsten Niels Jørgensen Rothenburg († 1755), over Kbmd. Søren Sørensen († 1741), over Tolder og Byfoged Samuel Hellop († 1608) og Raadmd. Herman Gesmel († 1635) tillige med deres Hustru, over Borger i Sæby Jørgen Hansen Skenchel († 1601), samt over flere af de i det foregaaende nævnte, hvorover der ogsaa findes Epitafier. Under Orglet hænger to Trætavler med Indskrift, der siger, at Borgm. Chr. Rhuus har bekostet Opgangen til Taarnet (Indberetn. om antikv. Undersøgelser til Nationalmus. af Bahnson, Bingesbøll og Rondahl, 1882). Af Kirkens tre Klokker er den største omstøbt 1691, de to andre 1668 og 1689.

Ved Kirken, der er selvejende, er ansat en Sognepræst. Kirken ejer i Kapitaler omtr. 4000 Kr. og desuden et Engskifte og nogle smaa Jordlodder; dens Gæld er omtr. 5500 Kr.

Baptistkirken, Pindborggade, er opf. 1897

af røde Mursten, og **Missionshuset**, Søndergade, er opf. 1879 af gule Mursten.

Kirkegaarden, N. for Aaen ved Frederikshavnsvejen, er anl. 1872 og udvidet 1898 og 1923, c. 1,4 ha. Paa Kirkegaarden, hvor der er et 1885 opf. Ligkapel, ligger begravet Forfatterinden Adda Ravnkilde, † 1883.

Raadhuset, Algade, er opf. 1842 af Grundmur (overpudset) i eet Stokv. med en Bagbygning (det ældre Tinghus laa ogsaa ved Algade, men paa Nordsiden og længere mod Ø.), det ejes af Amtet med $\frac{3}{4}$ og Byen med $\frac{1}{4}$. Det indeholder Forligskommissionens Lokale og Retslokale, der tillige benyttes til Byraadsmøder. 2 Politikontorer, 1 Kontor for Kriminalpolitiet og et mindre Forhørslokale samt Arrester for 11 Arresteranter. I Retslokalet hænger et oliemalet Portræt af By- og Herredsfoged H. C. Gad, † 1864 (malet af Prof. Aug. Schiøtt).

Det kommunale Skolevæsen er en Enhedsskole, bestaaende af Grundskole, Borgerskole, Mellem- og Realskole, der har fælles Skolebygn., liggende ved den sydl. Ende af Skolegade, en 3 Stokv. høj Bygn., opf. 1900-01 efter Tegn. af Arkt. E. Packness. Skolen havde $\frac{1}{2}$ 1922 16 Klasser, 10 Lærere, 3 Lærerinder samt 389 Elever. Gymnastikhus med Brusebad er opf. 1922. — **Teknisk Skole**, Krystalgade, er opf. 1901 og har c. 30 Elever.

Østvendssysels Museum, opr. 1919, faar 1923 indrettet Lokale i det Kommunen tilhørende gl. Gymnastikhus i Skolegade. Samlingen, der ejes af en Forening, omfatter saavel historiske som naturhistoriske Genstande. I samme Bygn. bliver Lokale og Læsestue for **Biblioteket for Sæby og Omegn**, der er opr. 1914 og hidtil har været i Vestergade. Det indeh. 1425 Bd., Antal Udlaan 19^{21/22} 5822; Budget 19^{21/22} 1676 Kr.

Raadhuset.

Sygehuset, ved Rosengyden, er opf. 1883 og har Pl. til 25 Patienter. Amtets **Epidemihus**, lidt N. for Byen ved Frederikshavnsvejen, er opf. 1893 efter Tegn. af Amtsvevinspektør Lunøe og har 10 Senge.

De gamles Hjem, Algade, kommunalt Alderdomshjem med 22 Pladser, er 1921 under Ledelse af Arkt. Harald Nielsen indrettet i en ældre Gaard, „Stenhuset“, der i den davær. Skikkelse var opf. 1804 af Justitsrd. Boeck. Bygningens Indre er blevet helt ombygget, der er indlagt Centralvarmeanlæg m. m., medens dens Ydre staar uforandret. I dens vestl. Ende er indrettet Kommunekontorer. Mod Aaen en c. 2 ha stor, gammel Have. — Kommunen ejer 3 Huse, der bruges

til Friboliger for ubemidlede.

Bindingsværkshuse i Algade.

Milde Stiftelser: **Sæby Hospital**, Strandgade, er opstaaet af to Stiftelser, den ene oprettet 1565 af Mogens Juel til Knivholt og Hustru Inger Markvardsdatter Tidemand, med et Stykke Jord til derpaa at bygge et Hospital (det laa „Sønder for Kirkeporten“, brændte 1657 og genopførtes 1675), den anden oprettet 1712

af Johanne Samuelsdatter Gesmel, Enke efter Borgm. Christen Rhuus, med et Hus til 4 fattige og en Toft. Senere samledes Stiftelserne under eet; 1856 opførtes en grundmuret Bygning i eet Stokv., der har Plads til 10 Lemmer; Hospitalet ejede $\frac{1}{1}$ 1923 22,000 Kr. og Jorder, der aarlig giver 128 Kr.; det bestyres under Stiftsovrighedens Tilsyn af Sognepræsten og Byfogden. **Børnehjemmet**, ved Aalborgvejen, oprettet 1889, har Plads til 13 Børn.

Det kommunale **Gasværk**, S. for Byen ved Gasværksvej, er anl. 1911 (tidl. var der et 1902 anl. Acetylen-Gasværk, der laa bag Raadhuset), Produktion 1922/23 141,427 m³. Byen forsynes med Elektricitet fra Sæbygaards Mølle (Værket, der er privat og hovedsagelig baseret paa Vandkraft, anlagdes 1912). Byen har intet Vandværk.

Jærnbanestationen, V. for Byen S. for Aalborgvejen, Station paa Nørre-Sundby-Sæby-Frederikshavn Banen, er opf. i 1898-99 efter Tegn. af Arkt. Th. Arboe. **Posthuset** og **Telegrafstationen**, opf. 1899, ligger Ø. for Stationen i Jærnbanegade. **Toldkammeret**, ved Siden af Jærnbanestationen, er opf. 1899, Arkt. Th. Arboe.

Af andre Bygninger nævnes: *Præstegaarden*, Algade, *Dommerboligen*, Algade (en ældre Bygn.), *Apoteket*, Søndergade, opf. 1838, udvidet 1899 (se Vends. Folk og Land VII), *Sømandshjemmet*, ved Havnen, opf. 1919, tilh. Indenlandsk Sømandsmission, *Kristelig Foren. for unge Kvinders Hjem*, Søndergade, opf. 1919, Arkt. Harald Nielsen, *Hotel Harmonien*, Vestergade, *Hotel Dania*, Vestergade, med Teatersal, og *Missionshotellet*, Grønnegade (den gl., 1861 opf. Borgerskole; ombygget 1923).

Anlæg og Mindesmærker. Paa begge Sider af Aaen findes smukke Spasere-stier; ved Møllebroen driver Aaen en Vandmølle med et lille Fald over en Sluse. Særlig smukke Spasere-stier findes i den nærliggende Sæbygaard Skov (i Volstrup S.) med Pavillon (Skovlyst), ved hvis Begyndelse tæt NV. for Byen ligger det 1896 anlagte *Kurhotel* (c. 60 Pl.) ved en 1883 opdaget meget jærnholdig Kilde. Ved Frederikshavnsvejen ligger *Sæby Søbad*, opr. 1920, c. 60 Pl., en Gruppe Træbygninger, hidrørende fra en Militærlejr paa Amager. Paa Strækningen N. for Havnen er der fortrinlig Badestrand, og i Sommertiden udfolder der sig her et livligt Badeliv; man regner, at Byens Indbyggertal i Ferietiden paa det nærmeste er fordoblet. — I et lille kommunalt Anlæg N. for Jærnbane-stationen staar et Mindesmærke (afsl. $\frac{11}{16}$ 1911) for Finansminister *Vilh. Lassen* († 1908), modell. af Billedhugger Ølsgaard, Portrætbuste paa høj Granitsokkel, paa hvis Forside ses en Kvindefigur i Relief. Ved Fiskerstien langs Aaen er opstillet Mindesten for *Jakob Sewerin* (f. i Sæby 1691, † 1753; „han undsatte Hans Egede og bevarede Grønland for Danmark“), rejst 1921 af Hist. Samf. f. Hjørring Amt, samt en Mindesten for Borgm. *Hans Nielsen Gram* (1622-54), rejst af Østvendssyssel Museum 1922. Der paatænkes rejst flere lignende Sten langs samme Sti.

Gamle Huse. Bybilledet er som Helhed yndefuldt og gammeldags med venlige Smaahuse, smukke Haver og hist og her ret interessante Bygninger. Ældst er Renæssancegaarden paa Algade (Matr. Nr. 36), en 1 Stokv. lang Bindingsværks-længe med Skraastivere og plumpe, støvleformede Knægte. Fra dette Hus hidrører et nu paa Hjørring Museum opbevaret Portræ af Eg med Aarstal 1624, Indskrifter og Bomærker, som viser, at Huset har været i Borgm. Hans Nielsen Grams Eje. Beslægtet med denne Bygning, bl. a. forsynet med Knægte af lign. Type, er et lille Bindingsværkshus, som ligger paa Algades Nordside nær Hjørnet af Søndergade i Ly af nogle gamle Træer. Paa Hjørnet af Søndergade har en glat Bindingsværksgaard fra 18. Aarh. Plads, og Algade, Matr. Nr. 38, er et hyggeligt, lille Karnaphus fra samme Periode. Blandt de mange jævne Empirehuse gør et Par mere anselige grundmurede Gaarde sig gældende, liggende skraas over for hinanden ved Begyndelsen af Algade.

Indbyggertallet var $\frac{1}{2}$ 1921 2276 (1801: 517, 1850: 895, 1901: 2122). Efter Erhverv fordelte Folkemængden i Købstaden 1911 (2092) sig i flg. Grupper: 614 levede af Haandv. og Industri, 403 af Handel o. l., 119 af Transport, 161 af Landbrug, 7 af Mejeridrift, 273 af Fiskeri, 132 af immateriel Virksomhed, 179 af Tyendegern. o. l., 102 af egne Midler, 52 væsentligst af offtl. Understøttelse, 50 var uden angivet Erhverv.

Skibsfart. Ved Sæby Toldsted var der ved Udgangen af 1920 hjemme-hørende 2 Sejlskibe med en samlet Tonnage af 14, 13 Motorskibe med 112 R.T., samt 55 Baade (under 4 R.T.). I den udenrigske Fart klareredes 1920 for ind-gaaende 50 Sejlskibe med 402 Tons Gods, for udg. 54 Sejlskibe med 288; i den indenrigske Fart for indg. 33 Sejlskibe med 459, for udg. 30 Sejlskibe med 139 Tons Gods.

Ved Sæby Toldsted indbragte Indførselstolden 19 $\frac{20}{21}$ 8541 Kr.

I Sæby afholdes Marked i April, Sept. og Okt. med Heste og Kreaturer Torvedag hver Lørdag.

Af Fabrikker og industrielle Anlæg nævnes: Sæby Jærnstøberi og Maskin-fabr. (c. 40 Arb.), Sæby Skotøjsfabr. (opr. 1910), Østvendssyssel Andels-Svineslagteri (opr. 1910, i 1922 c. 25 Arb.; slagtede 34,216 Svin), Cementvarefabr. Barbrasgaard

(opr. 1916), Sæby Margarinefabr. (opr. 1914), 1 Savværk, 1 Listefabr., 1 Garveri, 2 Maskinsnedkerier, 2 Bogtrykkerier m. m.

Aviser: „Sæby Folkeblad“ (grl. 1910) med Lokaludgaverne „Læsø Avis“ og „Midtvevdsyssel Avis“, og „Sæby Avis“ (grl. 1872, Lokaludgave af „Frederikshavn's Avis“).

Kreaturholdet var $\frac{15}{7}$ 1922: 76 Heste, 269 Stk. Hornkv. (deraf 179 Køer), 5 Geder, 84 Faar og 154 Svin (1914: 349).

Byens Øvrighed bestaar af Politimesteren og en folkevalgt Borgmester. Byraadet bestaar af 9 valgte Medlemmer, indbefattet Borgmesteren som Formand.

Finansielle Forhold. Indtægter 19^{20/21} (i 1000 Kr.) 146, deraf Ejendoms-skatter 14, personlige Skatter 142, Formue- og Erhvervsindtægter ÷ 23; Udgifter 214, deraf Byens Bestyrelse 14, offtl. Understøttelse 54, Skolevæs. 45, Rets- og Politivæs. 12, Medicinalvæs. 9, Gader, Veje og Kloakker 13, Renter af Gæld 19. Aktiver $\frac{21}{3}$ 1921: 560, Gæld 556. Skatteproc. udgjorde 19^{21/22} 7,0, Ligningsproc. 8,2.

Kommunens faste Ejendomme: $\frac{1}{4}$ af Raadhuset, Skolebygningen, den gl. Realskole, Museums- og Biblioteksbygningen, Sygehuset, De gamles Hjem, Gasværket, Sprøjtehuset (i det tidl. Acetylgasværk), 3 Beboelseshuse samt nogle Jordlodder, deribl. et Stykke Jord S. for Gasværket, kaldet „Frihaverne“, der gratis overlades til Haver for Beboere, der ikke ejer fast Ejendom.

Byens Politikorps bestaar af 1 Dag- og 2 Natbetjente, og i Byen er stationeret 2 Kriminalbetjente. Brandkorpset bestaar af 1 Brandinspektør, 2 Sprøjteførere, 4 Straalemestere og et Ordenskorps paa 10 Mand.

Pengeinstitutter: I *Sæby og Omegns Sparekasse* (opr. 1860) var $\frac{21}{3}$ 1921 Indsk. 924,382, Reserver 99,702 Kr. I *Sæby Bank* (opr. 1894) var $\frac{21}{12}$ 1921 Aktiekap. 600,000, Indsk. 7,612,591, Reserver 400,000 Kr.

Havnen, ved Munden af Sæby Aa, omtales allerede ved Midten af 16. Aarh., da der oftere udvises Tømmer og Ris i Kronens Skove til dens Vedligeholdelse. En Havnevedtægt stadfæstes af Kongen 1570. I 17. Aarh. begyndte man at sætte Stenmure i Stedet for Træbolværkerne, og i Dske Atl. hedder det 1769, at der er en lang, smal Stenhavn, hvori Byens Aa har sit Udløb; den var dog meget forfalden og delvis tilsandet. Som Følge heraf skar Aaen sig 1796 et nyt Udløb mod N., men blev tvunget tilbage i sit Leje igen ved to Bolværker, det nordl. 384 Al. og det sydl. 228 Al., der anlagdes af By- og Herredsfoged Brorson paa egen Bekostning. I 1850'erne var Havnens Tilstand yderst slet, og man opnaede et Statslaan til dens Istandsættelse. Det var da kun en Baadehavn med en Dybde af 1,6-1,8 m, men den blev senere uddybet. Havnebassinet blev indfattet af to lange Moler, der skød sig ud i Vandet, og mellem hvis Hoveder der fandtes en smal Indsejling. Imidlertid var Havnen stadig ret udsat for Tilsanding og Tangsætning, hvorfor der 1911-12 med Statstilskud blev bygget længere Beskyttelsesmoler saavel paa Nord- som Sydsiden, udgaende fra de gamle Moler, hvorved der dannedes en Art Yderhavn, og hvorved de omtalte Ulemper blev ophævede. Havnepladsen er nu 4400 m², langs denne findes 147 m nyt Bolværk med 3,8 m Vand; langs Havnens nordre og søndre Side c. 200 m gammelt Bolværk, der 1923 fornyes. Ved Stormen i Okt. 1921 led Havnen meget betydelig Skade (c. 30,000 Kr.). I Havnens vestre Ende en Ophalingsbedding for Skibe indtil 100 T., desuden er der Havnespor og Redningsstation. Havnevæsenet bestyres af Havneudvalget, bestaaende af Borgmesteren og 4 Byraadsmedlemmer. Havnens Formue er c. 330,000 Kr.,

dens Gæld c. 105,000 Kr., de aarl. Indtægter af Havne- og Bropenge c. 6000 Kr. Paa de ydre Molehoveder faste, røde og grønne Fyr, og paa den nordl. Indermøles Hoved et hvidt, fast Fyr. En fast Lods lodser til Frederikshavn, Hirschholmene, Hals og Asaa.

I gejstlig Henseende udgør Købstaden eet Pastorat. Byen er Bopæl for en Dommer og en Politimester (se p. 23). Den hører under Hjørring Amtstuedistr., Sæby Lægekr. og har 1 Apotek (opr. 1815). Den hører til Amtets 2. Folketingskr. (Opstillingskr.), for hvilken den er Valgsted, Frederikshavn Skatte- og Vurderingskr., Amtets 3. Forligskr. og 5. Udskrivningskr. 466. Lægd., samt er Sessionssted for Læggerne 450-53 og 464-66.

Ved Postvæsenet er ansat en Postmester, der tillige er Telegrafbestyrer, og 2 Assisterter. Ved Toldvæsenet er ansat 1 Toldforvalter og 2 Toldassisterter (den ene er Strandkontrollør i Asaa).

Jærnbaner. I Driftsaaret 19^{21/22} befordredes med Fjerreslev-Frederikshavn Banen (se under Nørre-Sundby) 35,727 Personer fra S. Totalvægten af Gods og Kreaturer ankommet med Banen til S. udgjorde 10,405 og afgaaet fra S. 5477 Tons.

Historie. Sæby, der i ældre Dokumenter snart kaldes „Sæbye“ og „Seebye“, snart Maristed efter det derværende Kloster, var i Middelalderen først en Landsby og et Fiskerleje, som laa under Børglum Bispestol. I den senere Middelalder lader den til at have faaet større Betydning, netop maaske ved Bispens Protektion, og haft Rang som Købstad; i alt Fald nævnes 1465 en Oluf Jenssøn som Borgmester i Sæby. Dens ældste Købstadsprivilegier er daterede ¹⁰/₈ 1524, da Fred. I gav den de samme Rettigheder som Viborg (se Saml. til j. Hist. X p. 172); de er senere blevet bekræftede, bl. a. 1562, 1597 og 1648. Aar 1525 gav Biskop Stygge Krumpen en Byret, til Dels med Benyttelse af Viborg Byret (se Saml. til j. Hist. X p. 168 flg.). Endnu 1528 stadfæstede Fr. I alle de Privilegier og Friheder, som var givne Børglum Bispestol paa „Maristedt, som tilforn kaldes Seby“. Efter Reformationen solgtes Byen vistnok 1540 sammen med Birkelse Gods til Peder Ebbesen Galt til Tyrrestrup, men hans Enke maatte 1548 afstaa den til Kronen, hvorefter den indtræder i Købstadernes Række.

Byen fik dog aldrig større Betydning, og den stod vel paa sit Højdepunkt, da den i 2. Halvdel af 15. Aarh. fik et Kloster. Maristed eller Vor Frue Kloster husede Munke af Karmeliterordenen og angives almindelig at være stiftet 1469; men utvivlsomt er det noget ældre (mulig fra før 1462). Det er flere Gange blevet betænkt med Gaver — 1484 fik det saaledes en Eng ved Bredkær, 1493 to Gaarde i Hugdrup og Sæby, mod at Prioren skulde afholde to ugentlige Messer for Skt. Peders Alter, og s. Aar en Gaard i Skiftved og en Saltkedel ved Understed Strand mod Afholdelsen af Messe i Skt. Anne Kapel —, men i øvrigt kendes der kun lidt til dets Historie. 1472 pantsatte Jens Horn og Hans Horn en Eng i Understed Sogn til Broder Thomes, Prior i Maristed. Aar 1536 udstedte den daværende Prior et Brev, hvorved han oplod Kloster, Klosterboliger, Teglgårds-Lade og Ovn til Byens Behov, fordi Munkene „ikke kunde faa det, de kunde hjælpe sig med til Klæder eller Føde“. Klosteret synes dog at have bestaaet endnu noget ind i det flg. Aar. Det har sikkert udgjort et firfløjet Bygningskompleks, men nu staar kun Kirken, den sydl. Fløj (se p. 41); de andre Fløje var alt forsvundne paa Resens Tid, vistnok ogsaa længe før; 1683 lod Borgmester Christen Rhuus en stor Del af Klosterets Grundsten opbryde og anvende til Sæby Havn. Traditionen taler om hvælvede Gange, som fra Klosteret førte ind til Kirken; ved Gravning paa Kirkegaarden er man stødt paa Rester af noget lignende. (Se C. Neergaard, Af hvilken Orden var Maristed Kloster?, i Kirkeh. Saml. 4. R. I p. 741 flg.).

Den Smule Betydning, Byen havde i den nyere Tid, beroede vel væsentligst paa dens rige Fiskeri, og dens største Bekymring var vel dengang som nu dens Havn, der har været udsat for Tilsanding og Ødelæggelser ved Storm. Et Kongebrev af ²¹/₈ 1577 siger, at Sæby til Hjælp til Istandsættelse af Bolværket ved Byen, der ofte lider stor Skade af Storm og Uvejr, i de næste 2 Aar maa beholde nogle Penge, der skulde svares af nogle Jorder, som før havde ligget til Sæbygaard. 1769 siges der om Byen (D. Atl. V p. 243), at der er god Lejlighed til Skibsfart, „naar alene Havnen, som af Sand

er tilstoppet og Bolværket næsten øde, blev igen sat i god Stand"; i en Storm 1792 udfyldtes helt Indløbet af Sand. Har Havet givet Byen dens vigtigste Næring, har det ogsaa ofte været den en arg Fjende; Pæleanlæg, Brønde m. m. ude i Stranden vidner om, at Havet har bortskyllet de østlige Dele af Byen, og Kirken, som nu ligger nær ved Kysten, har sikkert tidligere ligget omt. midt i Byen. Ogsaa Aaens Oversvømmelser har anrettet Ødelæggelser. Paa Kortet i Resens Atlas ses flere Gader og Gyder, som ikke mere findes. N. for Aaen skal der ifl. D. Atl. have været en hel Gade, beboet af Fiskere. Heller ikke Krigene har ladet Byen uberørt. Saaledes siges der, at den var i stor Armod efter Svenskekrigen 1660, og at mange Beboere havde forladt den (se Saml. til j. Hist. IX p. 162). Aar 1672 havde den 670, 1769 483 Indb. Efter Midten af 19. Aarh. er den imidlertid vokset ikke saa lidt, og i de sidste Aar har det tiltagende Badebesøg bragt nyt Liv til Byen.

Sæby har haft en Latinskole, som blev oprettet omt. 1550 paa Tilskyndelse af Bisp Oluf Chrysostomus og ophævedes 1739; den Skolebygning, som blev bygget 1645 af Borgmester Hans Nielsen, laa ved Kirkegaarden (se F. E. Hundrup, i Aalborg Katedralskoles Progr. 1871) og blev sen. brugt til dansk Skole; i øvrigt fandtes her i Forvejen en dansk Skole, opr. af Borgm. Chr. L. Rhuus († 1709); begge bestod til 1807, da de sammenlagdes.

Om Sæby Bys Vide- og Vedtægtsbreve af 1597, 1655 og 1685 se Bjerge og Søegaard, Dske Vider og Vedt. II p. 1-14.

Læsø stod tidl. i Færgeforbindelse med Sæby (der findes en kgl. Forordning herom af 20/ø 1811), men efter Jærnbanens Anlæg lagdes Forbindelsen 1871 over Frederikshavn (se Vends. Folk og Land IX p. 14).

Litt.: Anton Jakobsen, Sæby Købstad, Sæby 1906. — Optegnelser 1694 af Borgmester i Sæby Christen Lauritsøn Rhuus, i Vends. Folk og Land III. — Anton Jakobsen, Embedslæger i Sæby, sstds. IX. — Samme, Vejene til Sæby i gamle Dage, sstds. VII. — Samme, Tyskerne i Sæby 1864, sstds. IV. — Sæby, i Danske Byer og deres Mænd XIII, Aarhus 1917.

Frederikshavn.

1898

Frederikshavn Købstad ligger i Horns Hrd. under $57^{\circ} 26' 32''$ n. Br. og $2^{\circ} 2' 28''$ v. L. for Kbh. — $10^{\circ} 32' 12''$ ø. L. for Grw. — (beregnet for Banegaardens Nordende) ved Kattegat paa det fremspringende Punkt, der afslutter Aalbæk Bugt mod S. Den langstrakte By ligger ret smukt paa et temmelig lavt og fladt Terræn — højeste Punkt er mod N. tæt V. for Fattiggaarden, 12 m; ved Hjørnet af Danmarksgade og Stationsvejen er der 5 m, ved det nye Torv er der 3,8 m —, der mod S. og V. omgives af høje, til dels skovklædte Bakker (Jyske Aas, Bangsbo Bakker). 2 km uden for Kysten ligger den lille Holm *Deget* (5 ha). Afstanden fra Hjørring er 34 km, fra

Sæby 12 km og fra Skagen 30 km (ad Jærnbanen henholdsvis 36,1 km, 12,8 km, 39,6 km). Byens Udstrækning fra N. til S. er c. 2000 m, dens største Brede fra V. til Ø. er c. 800 m. Hovedaaren er den brede Hovedgade, der under Navnene Søndergade, Danmarksgade, Storegade og Nørregade gaar gen-